XV skyrius

Religinės bendruomenės ir bendrijos

dr. Juozas Valčiukas

XV SKYRIAUS TURINYS

1. Bažnyčios ir valstybės santykių konstituciniai pagrindai 419
2. Bažnyčios ir valstybės santykių teisinis reguliavimas 421
3. Religinių bendruomenių ir bendrijų veiklos teisinės garantijos 424
4. Religinių bendruomenių, bendrijų ar centro veiklos sustabdymas arba nutraukimas 426

1. Bažnyčios ir valstybės santykių konstituciniai pagrindai

Bendriausiąja prasme Bažnyčia – tai religinė organizacija, vienijanti tam tikros religijos sekėjus, turinti hierarchinę struktūrą ir reglamentuotas religines institucijas. Plačiuoju požiūriu bažnyčiomis yra vadinamos ir nekrikščioniškos religinės organizacijos, tačiau šios neturi tokių centralizuotų, visus tikinčiuosius vienyjančių (telkiančių) organizacijų kaip krikščioniškosios bažnyčios.

Demokratinėms valstybėms paprastai būdingas Bažnyčios ir valstybės atskyrimo principas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose naudoja atskirumo, bet ne atskyrimo sąvoką. Savo turiniu abi sąvokos yra identiškos. Remiantis bažnyčios ir valstybės atskirumo principu, draudžiama persekioti asmenis ar teikti jiems privilegijų dėl jų religinių pažiūrų ar įsitikinimų. Garantuojama sąžinės ir religijos laisvė. Ši laisvė, kaip teigiama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, yra ne tik savaiminė demokratijos vertybė, bet ir svarbi garantija, kad bus visapusiškai įgyvendinamos kitos žmogaus konstitucinės teisės ir laisvės[933]. Manoma, kad būtent Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės geriausiai dera su sąžinės, tikėjimo, įsitikinimų laisvės principu. Tai pliuralistinės demokratijos, kurioje įsitikinimų ir jų raiškos laisvė reiškia politinį, kultūrinį, ideologinį pliuralizmą, požymis. Paminėtinas ir religinis pliuralizmas, kuris yra garantuojamas egzistuojant religijų ir tikėjimų įvairovei bei skirtingų religinių bendruomenių koegzistavimui ir kuris yra neatsiejamas nuo atviros, teisingos ir darnios pilietinės visuomenės ir pliuralistinės demokratijos[934].

Valstybės ir Bažnyčios santykių pagrindus įprastai valstybėse nustato Konstitucija. Valstybės ir Bažnyčios atskirumo principo vieta Konstitucijos tekste priklauso nuo konkrečios valstybės ir joje susiklosčiusios tradicijos. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje tiesiogiai šis principas nedeklaruojamas. Valstybės ir Bažnyčios atskirumo principas kyla iš Konstitucijos 43 straipsnio. Sistemiškai aiškinant Konstituciją galima teigti, kad valstybės ir Bažnyčios atskirumo principas kyla iš Konstitucijos 43 straipsnio 7 dalies nuostatos, kad Lietuvoje nėra valstybinės religijos, iš Konstitucijos 43 straipsnio 4 dalies normos, kad bažnyčios ir religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus, ir iš Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad valstybinės ir savivaldybių įstaigos yra pasaulietinės.

Konstitucinis valstybės ir Bažnyčios atskirumo principas yra Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jų veiklos pasaulietiškumo pamatas. Šis principas, taip pat Konstitucijoje įtvirtinta minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė, konstitucinis asmenų lygybės principas kartu su kitomis konstitucinėmis nuostatomis lemia valstybės pasaulėžiūros ir religinį neutralumą. Tai, kad Lietuvos valstybė ir jos institucijos pasaulėžiūros bei religijos požiūriu yra neutralios, reiškia valstybės ir tikybos sričių, valstybės ir bažnyčių bei religinių organizacijų paskirties, funkcijų ir veiklos atribojimą[935]. Kitaip tariant, valstybės ir Bažnyčios atskirumo principas reiškia, kad religinės bendruomenės ir bendrijos nevykdo valstybės funkcijų, o valstybė nevykdo religinių bendruomenių ir bendrijų funkcijų.

Pagal Konstituciją valstybė ir Bažnyčia yra nepriklausomi, savarankiški ir lygiateisiai subjektai. Konstitucijos 43 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės pripažintos bažnyčios ir

933 Konstitucinio Teismo 2017 m. liepos 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2017, Nr. 10-2016.
934 Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2021, Nr. 15/2019.
935 Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 49-1424.

kitos religinės organizacijos turi juridinio asmens teises, veikia laisvai pagal savo kanonus ir statutus. Valstybės ir bažnyčių tarpusavio santykiai nustatomi susitarimu arba įstatymu. Pagal Konstituciją, abu šie visuomeninių santykių reguliavimo būdai yra lygiaverčiai. Vis dėlto tai, kad Konstitucijos leidėjas pirmiausia nurodo susitarimą, o ne įstatymą, suponuoja mintį, kad tam tikras prioritetas teikiamas susitarimui. Sutartiniais pagrindais reguliuojami tik lygiateisių subjektų visuomeniniai santykiai.

Pabrėžtina, kad konstitucinė nuostata „bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu“ negali būti aiškinama kaip reiškianti įpareigojimą valstybei atitinkamus susitarimus sudaryti su visomis tradicinėmis Lietuvoje bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis, taip pat kitomis valstybės pripažintomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Valstybė laisvai sprendžia, sudaryti atitinkamus susitarimus ar jų nesudaryti, o jeigu sudaryti, tai su kuo. Minėtoji konstitucinė nuostata negali būti aiškinama ir taip, kad jeigu valstybė yra sudariusi tam tikrą susitarimą su kuria nors viena Bažnyčia ar religine organizacija, tai ji turi atitinkamus susitarimus sudaryti ir su kitomis Lietuvoje veikiančiomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis[936].

Konstituciniais ir sutartiniais pagrindais šiuo metu grindžiami valstybės ir Katalikų bažnyčios santykiai. Pavyzdžiui, juos reglamentuoja 2000 m. gegužės 5 d. Vilniuje pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis[937] dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų, Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl kariuomenėje tarnaujančių katalikų sielovados, Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje. Šie susitarimai Lietuvoje turi Seimo ratifikuotos tarptautinės sutarties galią, taigi ir įstatymo galią.

Kitas Konstitucijoje minimas Bažnyčios ir valstybės santykių nustatymo būdas yra teisinis reguliavimas. Šiuo metu Bažnyčios veiklą, jos turtines ir neturtines teises reglamentuoja Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, priimtas 1995 m. spalio 4 d.[938], ir Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas, priimtas 1995 m. kovo 21 d.,[939] ir kiti teisės aktai.

Bažnyčios ir religinės organizacijos – tai viena iš pagrindinių tarptautinės teisės pripažintos žmogaus tikėjimo laisvės realizavimo formų. Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra prigimtinė žmogaus teisė, todėl tinkamas su ja susijusių visuomeninių santykių reglamentavimas ir šios teisės apsauga yra vienas iš svarbiausių teisinės ir demokratinės valstybės požymių. Šią teisę Lietuvoje gyvenantiems asmenims garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija. Konstitucijos 26 straipsnyje skelbiama, kad kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą. Pabrėžtina, kad Konstitucijoje įtvirtinta tikėjimo laisvė negali būti ribojama net įvedus karo ar nepaprastąją padėtį.

Konstitucijos 26 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, bet tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas

936 Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246.

937 Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis „Dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 67-2022.

938 Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-1985.

939 Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 27-600.

asmens pagrindines teises ir laisves. Su šia nuostata tiesiogiai susijęs Konstitucijos 27 straipsnis, sukonkretinantis, kad žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymų nevykdymas.

2. Bažnyčios ir valstybės santykių teisinis reguliavimas

Konstitucijos 43 straipsnyje teigiama, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas ir kitas bažnyčias ir religines organizacijas. Valstybė pripažįsta ir kitas bažnyčias bei religines organizacijas su sąlyga, jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Tai bendrojo pobūdžio reikalavimai. Šių reikalavimų turinį konkretizuoja įstatymų leidėjas.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucija įtvirtina trejopą Lietuvoje veikiančių bažnyčių ir religinių organizacijų statusą: vienos bažnyčios ir religinės organizacijos yra tradicinės Lietuvoje, kitos (tradicinėmis Lietuvoje nesančios) bažnyčios ir religinės organizacijos yra valstybės pripažintos, dar kitos Lietuvoje veikiančios bažnyčios ir religinės organizacijos Lietuvoje neturi nei tradicijų, nei valstybės pripažintųjų statuso[940].

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostatą, konstatavo, kad Konstitucijos nuostata, kad valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias ir religines organizacijas, numato tai, jog įstatymų leidėjas gali tam tikras religines organizacijas įvardyti kaip tradicines Lietuvoje. Bažnyčių ir religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių – ypatingas jų valstybinio pripažinimo būdas. Tradicinių bažnyčių ir religinių organizacijų pripažinimo instituto konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jų valstybinis pripažinimas neatšaukiamas. Tradiciškumas nei sukuriamas, nei panaikinamas įstatymų leidėjo valios aktu. Bažnyčių ir religinių organizacijų įvardijimas kaip tradicinių yra ne jų, kaip tradicinių organizacijų, sukūrimo, bet jų tradiciškumo – nuo įstatymų leidėjo valios nepriklausančios jų santykių su visuomene būklės konstatavimo aktas, atspindintis visuomenės kultūros raidą ir būklę. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata, jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios ir religinės organizacijos – tai tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių ir religinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis ir religinėmis organizacijomis. Vadinasi, neapribojant Konstitucijoje įtvirtintų visoms bažnyčioms ir religinėms organizacijoms garantuojamų teisių, tradicinėms bažnyčioms ir religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios ir religinės organizacijos[941].

Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 5 straipsnis įtvirtina, kad valstybė pripažįsta devynias tradicines Lietuvoje egzistuojančias religines bendruomenes ir bendrijas: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų. Šios tradicinės bažnyčios laikomos sudėtine Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalimi. Valstybė taip pripažįsta šių religinių bendrijų dvasinį, kultūrinį ir socialinį tęstinumą.

Kitos (netradicinės) religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis, jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei

[940] Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 7 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246.
[941] Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 49-1424.

apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Atsižvelgiant į tai, kad minėtas specialus statusas yra ne kas kita kaip atitinkamos bažnyčios, religinės organizacijos būklės nustatymas, taip pat į tai, kad šis specialus statusas gali būti suteikiamas tik toms bažnyčioms ir religinėms organizacijoms, kurios turi atramą visuomenėje, konstatuotina, kad suteikti šį statusą yra įstatymų leidėjo prerogatyva[942].

Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta sąlyga „turėti atramą visuomenėje“ reiškia, kad atitinkamos bažnyčios, religinės organizacijos atrama visuomenėje turi būti tvirta ir ilgalaikė, taigi negali apsiriboti negausia žmonių grupe ar nedidele visuomenės dalimi, keliais veiklos dešimtmečiais, viena ar keliomis žmonių kartomis. Minėta atitinkamos bažnyčios, religinės organizacijos atrama visuomenėje turi būti tokia, kad dėl jos nekiltų jokių abejonių. Sprendžiant, ar tam tikrai bažnyčiai, religinei organizacijai suteiktinas valstybės pripažinimas, būtina įsitikinti, kad ta bažnyčia, religinė organizacija tikrai turi atramą visuomenėje. Pagal Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalį, taip pat reikalaujama įsitikinti, kad bažnyčios, religinės organizacijos mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Jeigu šios sąlygos nėra tenkinamos, tokiai bažnyčiai, religinei organizacijai valstybės pripažinimo negalima suteikti.

Taigi, vadovaudamasis Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalimi, įstatymų leidėjas yra įpareigotas religinių bendruomenių ir bendrijų valstybinį pripažinimą sieti su šių organizacijų veiklos trukme. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo (toliau – RBBĮ) 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad religinės bendrijos gali kreiptis dėl valstybės pripažinimo praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje. Šio straipsnio 4 dalyje paaiškinta, kad pirminis įregistravimas yra įvykęs, jei religinė bendrija teisėtai veikė (buvo įregistruota) Lietuvoje po 1918 m. vasario 16 d.

Netradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų oficialus pripažinimas priklauso nuo įstatymų leidėjo valios: valstybės pripažinimą suteikia Seimas, gavęs Teisingumo ministerijos išvadą (RBBĮ 6 str. 2 d.). Formalus įstatymo reikalavimų atitikimas nėra besąlygiškas pagrindas religinei bendruomenei ar bendrijai pripažinti. Oficialus religinės bendrijos pripažinimas yra Seimo teisė, bet ne pareiga. Seimas ją įgyvendina atsižvelgdamas į valstybės ir visuomenės interesus. Bažnyčios ir religinės organizacijos, kurios nėra tradicinės Lietuvoje, valstybės pripažinimą gali įgyti Seimo sprendimu. Toks sprendimas dėl valstybės pripažinimo, kaip pažymėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) byloje *Senovės baltų religinė bendrija „Romuva“ prieš Lietuvą* turi būti pagrįstas ir objektyvus[943]. Minėtoje byloje paaiškėjo, kad Seimo sprendime, kuriame „Romuvos“ bendrijai, vienijančiai baltų tikėjimo bendruomenes, atsisakyta suteikti valstybės pripažinimą, nebuvo nurodyta jokių priežasčių, kad seimas priėmė sprendimą, tačiau sprendimo nemotyvavo/neargumentavo ir dėl to EŽTT, siekdamas suprasti Seimo priimto sprendimo motyvus, turėjo susipažinti su klausimo svarstymo Seime (Seimo sesijos) metu išsakytais žodiniais argumentais. Tai lėmė, kad EŽTT vertino Seimo svarstymų metu išsakytus argumentus. EŽTT išskyrė tai, kad Seimo svarstomu objektu buvo bendrijos „Romuva“ įsitikinimų „religinis“ pobūdis. Nepaisant to, kad religinė bendrija „Romuva“ jau buvo įregistruota ir jos religinis pobūdis nebuvo kvestionuotas jokios institucijos, Seimas svarstymo metu kvestionavo Romuvos bendrijos įsitikinimų teisėtumą ir būdus,

[942] Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246.

[943] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *Senovės baltų religinė bendrija „Romuva“ prieš Lietuvą*, Nr. 48329/19.

kuriais tie įsitikinimai buvo išreikšti, o tai, pasak EŽTT, yra nesuderinama su valstybės pareiga išlikti neutralia ir nešališka.

Valstybės pripažinimą – kitaip nei konstatavimą, kad tam tikra bažnyčia, religinė organizacija yra tradicinė Lietuvoje, – galima atšaukti, jeigu atitinkama valstybės bažnyčia, religinė organizacija netenka atramos visuomenėje ar jos mokymas arba apeigos ima prieštarauti įstatymui ar dorai[944].

Valstybės pripažintoms bažnyčioms ir religinėms organizacijoms Konstitucija garantuoja juridinio asmens teises. Konstitucija nenumato jokių papildomų reikalavimų ar sąlygų šioms organizacijoms dėl juridinio asmens statuso suteikimo. Tokią teisę įstatymų leidėjas turi tik valstybės nepripažintų bažnyčių ir religinių organizacijų atžvilgiu. Juridinio asmens statuso suteikimas yra galutinė religinių bendruomenių ir bendrijų steigimo stadija ir labai svarbi šių organizacijų veiklos teisinė garantija. Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme yra reglamentuota juridinio asmens suteikimo ir įforminimo tvarka. Tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos, turinčios juridinio asmens teises, šiuo įstatymu įpareigojamos apie tai pranešti Teisingumo ministerijai (RBBĮ 10 str. 1 d.).

Naujai susikūrusios (atsikūrusios) tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos įgyja juridinio asmens teises, kai jų vadovybė apie susikūrimą (atsikūrimą) raštu praneša Teisingumo ministerijai ir yra nustatomas konkrečios bendruomenės ar bendrijų tradicijų tęstinumas atsižvelgiant į jos kanonus, statutus ir kitas normas (RBBĮ 10 str. 2 d.). Tradicinių religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų pagal jų kanonus, statutus ar kitas normas įsteigti juridiniai asmenys įgyja juridinio asmens teises, kai jų vadovybė raštu praneša Teisingumo ministerijai, o ši įformina įstatymų nustatyta tvarka. Šie juridiniai asmenys turi teisę užsiimti šiame įstatyme jų bendruomenei, bendrijai ar centrui numatyta veikla, taip pat veikla, numatyta šių juridinių asmenų įstatuose.

Kitoms „netradicinėms“ religinėms bendruomenėms ir bendrijoms juridinio asmens statusas suteikiamas nuo jų įstatų ar juos atitinkančių dokumentų įregistravimo dienos. Įstatyme yra nustatyti tam tikri reikalavimai norint įregistruoti naują religinę bendruomenę ir religinę bendriją.

Pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas skiria sąvokas religinė bendruomenė, religinė bendrija ir religiniai centrai. Pagal RBBĮ 4 straipsnį religinė bendruomenė yra asmenų grupė, siekianti įgyvendinti tos pačios religijos tikslus. Ji gali būti vietinis atitinkamos religinės bendrijos padalinys. Religinės bendrijos yra bažnyčių ir tolygių religinių organizacijų – bendruomenių, siekiančių įgyvendinti tos pačios religijos tikslus, susivienijimai. Bendriją sudaro ne mažiau kaip dvi religinės bendruomenės, turinčios bendrą vadovybę. Religiniai centrai – tai aukštesniosios religinių bendrijų valdymo institucijos.

Religinės bendruomenės gali būti įregistruotos, jei vienija ne mažiau kaip 15 narių – pilnamečių Lietuvos Respublikos piliečių (RBBĮ 11 str. 2 d.). Norint įregistruoti religinę bendriją užtenka, kad ją sudarytų ne mažiau kaip dvi religinės bendruomenės, turinčios bendrą vadovybę (RBBĮ 11 str. 3 d.). Įregistruotos religinės bendrijos struktūrai priklausančios religinės bendruomenės ir centrai įgyja juridinio asmens teises, kai juos pripažįsta bendrijų vadovybė ir apie tai raštu praneša Teisingumo ministerijai.

Norint registruoti religinės bendruomenės, bendrijos įstatus ar juos atitinkantį dokumentą, turi būti pateikiamas pareiškimas, religinės bendruomenės ar bendrijos steigiamojo susirinkimo protokolas ir jos narių sąrašas. Religinių bendruomenių, bendrijų

[944] Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246.

įstatus ar juos atitinkantį dokumentą registruoja Teisingumo ministerija ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo jų pateikimo (RBBĮ 11 str. 6 d.). Jei religinės bendruomenės ir bendrijos įstatuose ar juos atitinkančiame dokumente pateikti ne visi įstatyme numatyti duomenys, Teisingumo ministerija per 15 dienų nuo jų gavimo minėtą dokumentą grąžina pateikusiai bendruomenei ar bendrijai nurodydama, kokie trūkumai turi būti ištaisyti. Pataisytų įstatų ar juos atitinkančio dokumento registravimo terminas skaičiuojamas iš naujo.

Atsisakymas registruoti religinės bendruomenės ar bendrijos įstatus gali būti grindžiamas tik įstatyme nustatytais pagrindais. Įstatai neregistruojami, jeigu: 1) juose nenurodyti visi RBBĮ 11 straipsnyje numatyti duomenys; 2) religinės bendruomenės ar bendrijos veikla pažeidžia žmogaus teises ir laisves arba viešąją tvarką; 3) jau yra įregistruoti tokio pat pavadinimo religinės bendruomenės, bendrijos įstatai ar juos atitinkantis dokumentas (RBBĮ 12 str. 1 d.). Atsisakius registruoti religinės bendruomenės, bendrijos įstatus ar juos atitinkantį dokumentą, pareiškėjams apie tai pranešama raštu ne vėliau kaip per 5 dienas nuo sprendimo priėmimo, nurodant konkrečius atsisakymo motyvus. Atsisakymas įregistruoti religinės bendruomenės, bendrijos įstatus ar juos atitinkantį dokumentą gali būti skundžiamas teismui.

Nuo įstatų įregistravimo dienos religinės bendruomenės ir bendrijos tampa visateisiais teisinių santykių subjektais ir įgyja visas Konstitucijoje bei įstatymuose numatytas teises ir pareigas.

3. Religinių bendruomenių ir bendrijų veiklos teisinės garantijos

Pagrindinė religinių bendruomenių ir bendrijų funkcija – tenkinti tikinčiųjų interesus ir poreikius. Šiai funkcijai įgyvendinti Konstitucija ir įstatymai suteikia nemažai teisinių garantijų.

Konstitucija garantuoja bažnyčioms ir religinėms organizacijoms teisę laisvai tvarkytis pagal savo kanonus ir statutus. Šią konstitucinę teisę konkretina Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 7 straipsnio 2 dalis, nustatanti, kad religinės bendruomenės ir bendrijos turi teisę laisvai organizuotis pagal savo hierarchinę ir institucinę struktūrą, vidaus gyvenimą tvarkyti savarankiškai pagal savo kanonus, statutus ir kitas normas. Pabrėžtina, kad visos juridinio asmens teises turinčios religinės bendruomenės ir bendrijos gali įstatymo nustatyta tvarka iš valstybės gauti paramą kultūrai, švietimui bei labdarai (RBBĮ 7 str. 3 d.).

Kai kurios specifinės religinių bendruomenių ir bendrijų teisės yra apibrėžtos Konstitucijoje. Pavyzdžiui, Konstitucijos 43 straipsnio 3 dalis suteikia bažnyčioms ir religinėms organizacijoms teisę laisvai skelbti savo mokslą, atlikti savo apeigas, turėti maldos namus, labdaros įstaigas ir mokyklas dvasininkams rengti. Konstitucija nedraudžia religinėms bendrijoms registruoti tam tikrus civilinės būklės aktus: Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalis įtvirtina nuostatą, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją. Konstitucija, įpareigodama įstatymų leidėją nustatyti bažnyčių ir kitų religinių organizacijų būklę susitarimu ar įstatymu, kartu įpareigoja sukonkretinti Konstitucijoje apibrėžtas teises ir suteikia galimybę nustatyti kitas teises ir laisves.

Antai RBBĮ 8 straipsnyje, sukonkretinančiame šių organizacijų laisvę atlikti religines apeigas, nustatyta, kad religinės apeigos ir bei kulto ceremonijos gali būti laisvai atliekamos kulto pastatuose ir aplink juos, piliečių namuose ir butuose, šarvojimo patalpose,

kapinėse ir krematoriumuose. Tikinčiųjų prašymu religinės apeigos gali būti atliekamos tam tikrose viešose vietose (ligoninėse, socialinio aprūpinimo pensionatuose, laisvės atėmimo vietose) suderinus tai su minėtų įstaigų vadovybe. Šių įstaigų vadovybė turi sudaryti galimybę atlikti religines apeigas. Religinės apeigos gali būti atliekamos kariniuose daliniuose. Įstatymų leidėjas įpareigoja karinių dalinių vadovybę sudaryti galimybę atlikti religines apeigas statutų numatyta tvarka.

Tikinčių mokinių ir jų tėvų prašymu religinės apeigos gali būti atliekamos valstybinėse švietimo ir auklėjimo įstaigose. Pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas šią teisę suteikia tik tradicinėms ir kitoms valstybės pripažintoms religinėms bendruomenėms ir bendrijoms. Be to, norėdamos įgyvendinti šią teisę, religinės bendrijos privalo laikytis ir kitų šio straipsnio 4 dalyje nurodytų reikalavimų: religinės apeigos turi neprieštarauti pasaulietinės mokyklos sampratai; religinės bendruomenės negali versti mokinių dalyvauti tokiose apeigose (jose dalyvaujama laisvu apsisprendimu).

Religinės apeigos gali būti atliekamos ir kitose viešose vietose, jeigu šios apeigos nepažeidžia viešosios tvarkos, žmonių sveikatos, dorovės ar kitų asmenų teisių ir laisvių. Atsisakymas leisti ar trukdymas atlikti religines apeigas gali būti apskųstas aukštesnei valdymo institucijai ar teismui.

RBBĮ 8 straipsnio 6 dalyje nurodyta, kad religinės bendruomenės ir bendrijos savivaldybės nustatyta tvarka gali turėti savo konfesines kapines arba savo teritoriją bendrose kapinėse. Laidojimo tvarką šiose kapinėse nustato atitinkama religinė bendruomenė ar bendrija.

Konstitucija garantuoja bažnyčioms ir religinėms organizacijoms teisę laisvai skelbti savo mokslą. Ši teisė valstybės gali būti apribota tik tada, jeigu bažnyčių skelbiamas mokslas prieštarautų Konstitucijai ir įstatymams (Konstitucijos 43 str. 6 d.). Ši konstitucinė teisė gali būti įgyvendinama įvairiais būdais. Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 9 straipsnyje numatyta, kad tikyba gali būti dėstoma maldos namuose, valstybinėse ir nevalstybinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose, taip pat kitose patalpose ir vietose. Valstybinėse švietimo įstaigose tėvų pageidavimu gali būti dėstoma tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikyba. Tikybos dėstymo tvarką valstybinėse mokymo ir auklėjimo įstaigose reglamentuoja švietimo įstatymai.

Bažnyčios ir religinės organizacijos turi teisę steigti nevalstybines konfesines švietimo įstaigas. Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 9 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad valstybė pripažįsta tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų tikybos dėstymą konfesinėse mokymo įstaigose tikybos dėstymo programas užregistravus Švietimo ir mokslo ministerijoje ir jai pateikus mokytojų kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus bei atitinkamos religinės bendruomenės ar bendrijos dvasinės vyresnybės prašymą.

Religinės bendruomenės ir bendrijos turi teisę įstatymų nustatyta tvarka steigti ir turėti bendrojo lavinimo mokyklas bei kitokias mokymo, švietimo ir kultūros įstaigas, taip pat mokymo ir ugdymo įstaigas dvasininkams bei tikybos dėstytojams rengti (RBBĮ 14 str. 1 d.). Šiuo metu Lietuvoje veikia trys kunigų seminarijos, turinčios nevalstybinės aukštosios mokyklos statusą: Kauno, Telšių ir Vilniaus. Visos jos priklauso lotynų apeigų katalikų bažnyčiai.

Įstatymų ar kitų norminių aktų nustatyta tvarka tradicinių ir kitų juridinio asmens teises turinčių religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų mokymo įstaigos, tokių religi-

nių bendruomenių, bendrijų ir centrų mokyklos, suteikiančios valstybės nustatytą išsilavinimą, gauna finansinę ir kitokią paramą iš valstybės ir savivaldybių biudžetų. Tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų švietimo ir ugdymo įstaigos, suteikiančios valstybinio standarto bendrąjį išsilavinimą, yra finansuojamos ir išlaikomos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka, skiriant biudžeto lėšų tiek pat, kiek ir atitinkamo tipo (pakopos) valstybės ar savivaldybių švietimo įstaigoms.

Religinės bendruomenės ir bendrijos gali užsiimti labdara, dalyvauti gailestingumo veikloje, steigti gydymo įstaigas, taip pat labdaros įstaigas ir organizacijas (RBBĮ 14 str. 4 d.), turi teisę įstatymų nustatyta tvarka užsiimti leidybos, gamybine ūkine veikla, steigti visuomenės informavimo priemones, labdaros fondus ir kitokias organizacijas (RBBĮ 15 str.).

Religinės bendruomenės ir bendrijos, kaip ir kiti savanoriški visuomeniniai susivienijimai, turi teisę į nuosavybę. Joms nuosavybės teise gali priklausyti maldos namai, gyvenamieji namai ir kiti pastatai bei statiniai, gamybiniai, socialiniai ir labdaros objektai bei kitoks turtas, reikalingas religinių bendruomenių ir bendrijų veiklai (RBBĮ 13 str. 1 d). Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į tai, kad sovietiniais metais bažnyčių turtinės teisės buvo suvaržytos, joms teisėtai priklausęs turtas nacionalizuotas, ir siekdamas atkurti bažnyčių nuosavybės teises, priėmė specialų įstatymą, kuriuo įsipareigojo atkurti religinių bendrijų teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą. Šią tvarką nustato Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas, priimtas 1995 m. kovo 21 dieną.

4. Religinių bendruomenių, bendrijų ar centro veiklos sustabdymas arba nutraukimas

Religinės bendruomenės ir bendrijos yra nepriklausomos bei savarankiškos organizacijos, tačiau jų veikla negali prieštarauti Konstitucijai ir įstatymams.

Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 20 straipsnis numato, kad tais atvejais, kai religinė bendruomenė, bendrija ar centras veikia ne pagal įregistruotus įstatus ar juos atitinkančius dokumentus arba jų veikla pažeidžia Konstituciją ar Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą, Teisingumo ministerija praneša apie tai raštu įstatymus pažeidusiai religinei bendruomenei, bendrijai ar centrui ir nurodo terminą, per kurį pažeidimai turi būti ištaisyti. Jei pažeidimai neištaisomi, Teisingumo ministerija gali kreiptis į teismą dėl religinės bendruomenės, bendrijos ar centro veiklos sustabdymo.

Teismo sprendimu šių organizacijų veikla gali būti sustabdyta ne daugiau kaip 6 mėnesiams. Jei per šį laikotarpį teismo nurodytas pažeidimas neištaisomas, teismo sprendimu jų veikla gali būti nutraukta. Religinės bendruomenės, bendrijos ar centro veikla taip pat gali būti nutraukta jų pačių sprendimu, o religinės bendruomenės ar bendrijos veikla – ir jos aukštesnės valdymo institucijos sprendimu.

Nutraukus religinės bendruomenės, bendrijos ar centro veiklą, likęs turtas pereina jų įstatuose ar juos atitinkančiame dokumente nurodytam turto perėmėjui, o jeigu turto perėmėjas nenurodytas arba jo nėra, turtas atitenka valstybei.